Листи з над Полтви.

Лист третій.

Попереднього разу поговоривши про наші церковні відносини, хочу я тепер перейти до иньшого многоважного культурного чинника — школи, і то про вищу школу — про університетську справу. Поговорити про се буде тим більше на часі, що університетська справа від кількох років дуже живо займає тутешню руську суспільність, а в останніх місяцях і особливо.

Як відомо, на руськім ґрунті в Австриї є два університети — у Львові і в Чернівцях. Львівський університет засновано при кінці минулого віка, очевидно — головно з огляду на руську людність Галичини, бо Поляки мають у Кракові свій старий університет, що 1900 року буде сьвяткувати пятьсот лїт істнования. Черновецький університет заснова но1873 р. — очевидно, в заміну нїмецьких університетів у Кракові і Львові, для скріплення останнього прибіжища ґерманїзма на сході Австрийської держави — в Буковинї.

Хоч призначений для Русинів, Львівський університет від свого заснованя аж досї нїколи не мав характера руської школи. І тут, як і в богатьох иньших випадках, повторила ся та сама істория відносин центрального австрийського правительства до Русинів: досить прихильне, часом навіть дбале для них, воно нїколи не спромоглось на відповідну енерґію, щоб увільнити своїх руських підданих від кривд, сотворених попереднїми віками їх істориї, оборонити від переваги і надужитє противників, і його дбалість кінчила ся на теоритичних заявах або таких несьмілих

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-09 18:17 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001392759
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

пробах, що з них не виходило нїчого, або навіть, використовані противниками, вони давали результат зовсїм противний. Так було і з львівським університетом. Початок його історії я оповім словами недавньої інтерпеляції посла Танячкевича, що справедливо піднїс сю прикмету правительственної політики.

„12 лїт після прилученя (1772) колишнього руського князївства, чи то королївства Галицького і частини руського князївства Володимирського під назвою королївства Галичини і Володимирії до австрийської монархії — значить в р. 1784 — цїсар Йосиф постановою з д. 21 жовтня заложив у Львові університет; приготовленя до того пороблено ще за панованя цїсаревої Марії Тереси. По словам сеї постанови мав се бути „правдивий університет і висока школа з видїлами теольоґічним, правничим, лїкарським, і фільософічним і з повною ґімназиєю". Д. 16 падолиста того року університет отворено.

„У звязку з тим університетом (що був обсаджений переважно Нїмцями і мав характер нїмецький) заложено декретом ц. к. надворної канцелярії з д. 9 марта 1787 лїцей для всїх наук фільософічного і богословського видїлу. На професорів тих наук покликано Русинів з цотрібними академічними здібностями, і вони майже всї займали рівночасно катедри тих самих наук і на університеті і лїцею, так що звязок університету з лїцеєм проявляв ся також в їх особах. Богато з тих учених мало значіннє навіть далеко поза границями їх властивої дїяльности, як пр. Лавровський, Радкевич, Гарасевич, Гриневецький і и.

„Цїль того руського лїцея в напрямі вихованя і науки по словам згаданого декрету надворної канцелярії була: „щоб руські кандати духовного стану через науку головних частей фільософії, присвоюючи собі фільософічні засади і вправляючи ся в мисленю, приготовляли ся до наук теольоґії, котрими лише так підготовлені можуть з пожитком займати ся", що знов можливе лише при зрозумілій їм викладовій мові, отже рідній руській мові.

„В парі з тою цїлею, котра мала на увазї інтереси вихованя і науки, йшла також практична, релїґійно-політична цїль, державний мотив: „щоби зарадити страшному бракови душпастирів гр. кат. обряду, поки не вийде відповідне число руських кандидатів, котрі би знали латинський язик".

„Хоч треба признати, що цїль того руського лїцея була релятивна, а характер його тимчасовий, що ся наукова інституция

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-09 18:17 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001392759
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

мала тїсні межі, бо була обчислена на користь одного, духовного стану: все таки заснованє сеї інституції, котра складом предметів науки не була нїчим иньшим, як рівнорядними видїлами львівського унїверситету, було безперечним доказом, що заложений цїсарем Йосифом II львівський унїверситет був призначений для культурних потреб руського народу, руської народности.

„При тодїшнїх заколотах правительство за мало дбало про се заведенє; а у Русинів самих не було анї розбудженої сьвідомости власної народности, анї одушевленя для далекосяглих цїлей, анї житя, енергії і витревалости, як се буває природним наслїдком довгої неволї. Те все, як певно і иньші ще впливи були причиною, що той лїцей остав ся без видних і тревалих наслїдків для культурного розвою Русинів і згодом занидїв. Так стало ся з фільософічним віддїлом з кінцем шкільного року 1804/5.

„Наслїдком тодїшнїх заколотів, а особливо грошевих клопотів держави, які настали через безнастанну всесьвітню війну, сполулучено львівський унїверситет з краківською академією і богато катедр перенесено до Кракова. З роком 1805 звинено львівський унїверситет; на його місце станув лїцей. Хоч сей лїцей в цїсарській постанові з д. 8 серпня 1805 нїяк не виходить з национальним руським характером; то таки вже в тім, що по-при унїверситетї в Кракові дальше лишено академічну наукову інституцию у Львові, якою треба вважати львівський лїцей навіть у тім зменшенім видї, видно знак, ба навіть доказ, що правительство в тім часї уважало за свій очевидний обовязок дбати у Львові про окрему школу для висших наук з уваги на культурні потреби руського народу.

„Скоро по віденьськім конґресї 1815 р. настали вигляди на довготревалий мир, цїсар Франц I постановою з д. 8 серпня 1818 відновив назад унїверситет у Львові і назвав його своїм іменем, а се імя львівський унїверситет має й доси.

„І в сїй постанові не видно жадної познаки, котра би виразно вказувала, що при заснованю сього унїверситету мали ся на гадцї национальні потреби Русинів; між приводами, які мали рішучу вагу при заложеню унїверситету у Львові, зазначено лише „ширенє і досконаленє наук, їх важний вплив на добро народів, а також здвигненнє тревалої памятки цїсаревої дбалости про королївство Галичини“. Все-ж таки кілька разів з притиском зазначено в постанові місце, де закладає ся унїверситет: головне місто королївств

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-09 18:17 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001392759
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

(sic!) Галичини і Володимирії, Львів. Дальше говорить ся в тій постанові, що з університетом, котрий обіймає науки богословські, правничі, лїкарські і хірургічні та фільософічні, має бути сполучена „ґімназия першої кляси“, отже ґімназия академічна. Ся постанова цїлком така сама, як постанова цїсаря Йосифа II, і вона, коли приходить ся осудити правний характер национальний львівського університету, може бути доказом ex posteriori, бо ґімназиєю, котра виконувала і виконує традиції і права академічної ґімназиї в правній безперервности, є львівська руська (I) ґімназия.

„В кінцї ще на одно треба вказати: Львівський університет постановою цїсаря Франца I повстав на ново аж по поконаню всїляких перешкод і після відкиненя противних внесень і намірів дуже впливових чинників. Те все є непохитним доказом, що при відновленю сеї наукової інституції рішив незаперечено важний для держави інтерес. Річ певна, що відновлений цїсарем Францом I львівський університет так само, як перед тим заложений цїсарем Йосифом II, призначений був для культурних потреб Русинів. На жаль було се призначенне лише принципіяльне, теоретичне, без пізнїйшого практичного значіня.

„З катедр того університету не чути було анї слова руського аж до року 1848/9. Викладова мова була для всїх сьвітських наук нїмецька, на богословськім видїлї латинська. А що руський нарід міг виказати ся великими талантами, про се сьвідчать імена таких людей, як Ярини, Нападієвича, Яхимовича, котрі в тім часї займали університетські катедри. Розуміє ся, що вони не могли з катедри причиняти ся до утвореня і розвитку руської науки; не настали ще тодї на се нї місце нї час. Ся потреба мусїла вперед виродити ся з душі народу, мусїла перетворити ся в змаганнє, котре-б собі проломило дорогу аж до університетських катедр. Такої прояви не довго прийшло ся ждати. Сонце свободи, що заяснїло в р. 1848, огрiло сї зародки до росту.

„В тім роцї зібрали ся у Львові учені і заступники руського народу. Вони мали з одного боку розглянутись у великім материялї культурних потреб руського народу і винайти способи та дороги до їх заспокоєння, і то — як сказано в відозві — плеканнєм і розвитком мови через видаванне периодичних видань, літературних і наукових творів та через заведеннє руської мови до низших і висших шкіл, з другого боку, щоб упімнути ся про национальні і політичні права руського народу, а особливо щоби сили

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-09 18:17 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001392759
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

синів руського народу зужиткувати для добра власного народу і власної руської культури в публичнім житю, в уряді і школі і в політичнім товаристві. Завдяки діяльности нових товариств, а особливо їх головним провідникам Яхимовичеви і Кузмеському, заведено в р. 1849 у всіх ґімназиях руської части краю обовязкову науку руської мови — розпорядженнєм міністерства просьвіти з д. 4 грудня 1848 ч. 7402, котре галицький намістник оголосив д. 27 сїчня 1849 в Віст. кр. зак. ч. 137 п. заг.; „Оголошенє намістництва з д. 27 сїчня 1849, котре постановляє викладову мову в ґімназиях і висших наукових заведенях руської части Ґаличини і подає сю постанову до загальної відомости".

„В сїм розпорядженю каже ся окрім того в артикулї 1: „В ґімназиях в руських частях Галичини на разї всї предмети науки мають викладатись нїмецькою мовою, поки не будуть могти викладати науку в руській мові відповідні професори і учителї з потрібним язиковим підготовленєм". А в арт. 6 каже ся: „Що-до наук університетських принимає ся так само за підставу, що виклады мають відбувати ся в нїмецькій мові, поки не найдуть ся здатні до того учителї і відповідно підготовлені ученики до науки в краєвій мові*), і теперішнї професори, що не знають тої мови, будуть зіставати ся на своїх місцях".

„В тім самім р. 1849 заложено також катедру руської мови і літератури і покликано на ню мінїстерським декретом з д. 19 грудня 1848 о. Якова Головацького, товариша Маркіяна Шашкевича. На богословськім виділї отворено вже в р. 1848 катедру пасторальної теольоґії з руською викладовою мовою, а в 1849 р. розпочато також викладати доґмати в руській мові, а до тих руських викладів прийшли ще виклады катехитики і методики. Всї иньші виклады на богословськім виділї зістали ся по давньому латинські, а на иньших виділах нїмецькі". Досї о. Танячкевич.

Таким чином 1848 р. правительство заявило виразно намір — зробити львівський університет руським**). Се було дальшим льоґічним кроком в напрямі вказанім Йосифом II — заснованя університета і при нїм руського лїцея для приготовленя слухачів, — хоч тепер до такого дальшого кроку привели правительство, безперечно, тодїшнї політичні обставини: польський революцийний рух,

*) Себ то руській.

**) Ректор львівського університета в урядовій промові до намістника в 1848 виразно назвав сей університет руським (Дїло ч. 226, 1899 р.).

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-09 18:17 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001392759
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

супроти котрого віденьське правительство протеґовало Русинів, щоб на сих опертись. Але сї наміри правительства лишили ся переважно на папері. З упадком революцийних рухів загальна реакция поховала разом з иньшими спасенними намірами й плян рутенїзациї львівського унїверситета; правительство не поворухнуло й пальцем, щоб приготовити „здатних і відповідно приготованих“ руських професорів, львівський унїверситет зістав ся in statu quo нїмецьким, і правительство заскочила зовсїм не приготованим ся справа, коли на дневний порядок виступила националїзация галицьких унїверситетів у 60-х рр., з упадком нїмецького централїзма. Призначивши краківський унїверситет Полякам і поволї його польонїзуючи, правительство, вірне своїм давнїм намірам, призначало львівський унїверситет Русинам і навіть узяло на себе инїциятиву, заснувавши 1862 р. дві руські катедри на правничім віддїлї й поставивши заснованнє дальших руських катедр в залежність тільки від появи відповідних руських кандидатів. Але своїм звичайним способом воно знсву нїчого не зробило для приготованння таких кандидатів і занедбавши сю справу, дало спроможність захопити фактично в свої руки львівський унїверситет Полякам, що й стало ся в 70-х рр., а Русини зістали ся при мізерних кількох катедрах (двох на правах, двох на фільософії, й двох на богословію)*), саме істнованнє котрих під покровом унїверситетської автономії з рештою не має нїчого певного. Для пояснення сього цїкавого процесу й теперішнього стану руського елемснту на львівськім унїверситетї я позволю собі навести своїж таки статї, друковані два роки тому в часописи Дїло (1897, ч. 145, 146, 147, пїд титулом: Добиваймо ся свого унїверситету) і тим самим зовсїм незвістні моїм читачам з росийської Украіни:

„Звиж двацяти-мілїоновий українсько-руський нарід, третїй нарід у Славянщинї, не має нї одного унїверситету!

---

*) На правах з звичайний професор карного (уголовного) права і процеса Ч. Стебельський і суплснт для цивільного права С. Днїстрянський; окрім того зрідка викладає доцент карного права І. Добрянський (габілїтований ще 1868 р., здібний правник, один із шефів москвофільства). На фільософії звич. професор М. Грушевський для всесьвітньої істориї і надзвичайний О. Колесса для руської мови й лїтератури, крім того з дня на день сподївають ся іменованнн другого надзвичайного професора для тих же предметів дра К. Студинського. На богословію звич. професор для пастирського богословія й педагогіки Бартошевський і для катехитики й методики суплснт Редкевич. Оце й усї руські виклади. Кілька иньших професорів Русинів викладають по польськи або по латинськи — як проф. Шараневич на фільософії, проф. Комарницький на богословію.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-09 18:18 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001392759
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

„Три університети на Україні російській, розуміє ся, цілком російські; в них не лиш нема ні одної катедри з українською мовою викладовою, але й українська мова і література не студиюють ся, українська істория входить в круг російської.

„Але не богато ліпше стоїть справа в конституційній Австрії. В Галичині Русини слухають університетських викладів польських, на Буковині німецьких, на Угорщині мадярських. Тих кількох руських катедр, що в дійсности обсаджені у Львові та Чернівцях, нема що й рахувати.

„А тимчасом артикул XIX-ий конституції з 1867 року признає рівноправність усіх мов у школі й уважає доконечним, аби кождий нарід мав можливість побирати осьвіту в своїй власній мові, не бувши примушеним учитись иньшої краєвої мови!...

„Від часу написаня тих слів проминуло трицять літ, але руський нарід не дістав тої можливости.

„Може би хто толкував, що се запорученнє конституції не дотикаєть ся висшої осьвіти, бо „вишу науку кождому вільно побирати або не побирати“ — але-ж конституция не говорить лише про обовязкову низшу осьвіту, а взагалї про осьвіту, не ріжнячи висшої від низшої, — і коли тепер бодай частина Русинів має можливість побирати науку [необовязково] в середній школі в рідній мові, то не знати, чому би ся можливість мала уриватись на порозї висшої школи?!

„Може би знов хто хотів арґументувати тим, що кожда мова для свого припущеня на університет мусить бути приготованою [як сей так і повисший арґумент против розширення прав руської мови на університетї були висловлені в недавній Істориї львівського університету в II. томі на стор. 21] — але хто-ж би мав відвагу відмовляти сего приготованя руській мові, теперь, при істнованю всякого рода специяльних наукових видавництв у руській літературі?

„Розвій і дїяльність Наукового товариства імени Шевченка дає найліпше сьвідоцтво, що руський нарід дійшов уже до того степеня духової доспілости, коли наукова робота на рідній мові стає доконечною потребою, і — при всїх трудностях, у обставинах незвичайно неприхильних, при засобах нечувано малих — згадане товариство розвиває сю роботу з несогіршим успіхом. Розпочавши при загальнім скептицизмі свою наукову дїяльність в 1892 році виданнєм першого тому „Записок“, товариство в минулім році видало десять томів наукових видавництв, а сего року, судячи після

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-09 18:23 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001392759
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

опублікованого буджету, число їх має збільшити ся ще на кілька томів*). А прихильна оцінка сих видань в наукових сферах свідчить, що розвій се не лише квантитативний, але й квалітативний.

„Отже потреба руської суспільности і можливість наукової роботи в своїй мові доведена вже самими фактами.

„Автори конституції з 1867 року мусїли добре розуміти, яке чутє национального пониження, упослїдження, глубокої кривди своєму народови обіймає кождого, коли він бачить свою рідну мову викиненою зі школи — якої небудь: чи низшої, чи висшої. Таке чутє мусить обійняти кождого Русина на порозї університету. Виключенє руської мови з висших шкіл [тих кількох руських катедр, кажемо, нема що й рахувати] рівняє ся признаню руського народу за якийсь низший, некультурний, нездібний до розвою висшої науки. Наука — сей верх культурного житя кождого народу — не для нього! Його мова лише „для домашнього уживання“! Для висших духових потреб він мусить послугуватись чужою...

„Але тут не кінчить ся на самім гіркім почутю кривди й упослїдження. Не кажемо вже, що цїлком инакше мусять іти наукові студиї на університетї в своїй і чужій мові та що цїлком иньші відносини—духового спорідненя, добродїйного особистого впливу— витворюють ся між слухачем і „своїм“ професором, — се річ кождому зрозуміла. Кождий знає, хто чув про педаґоґію, яке значінне в научанню має рідна мова, тож не будемо над тим розводитись. Але звернемо увагу на те, що університет, се не лише школа, але фактично — і наукова інституция, що дає можливість кільком соткам людей, а в найгіршім разї кільком десяткам свобідно віддаватись вищим духовим інтересам, науковим студиям, не дбаючи про хлїб насущний, а навіть вкладає на них моральний обовязок розвивавати науку. Університет здобуває стипендиї для визначнїйших своїх вихованців, має можливість уміщати їх у своїх ріжних інститутах, забезпечаючи їм спромогу вести дальше свої наукові студиї, і вкінцї — в видї катедр і иньших посад дає можливість спеціялїзувати ся в ріжних кругах наукової роботи.

„Се річ дуже важна! Університет може становити собою цїлу армію в культурнім походї народу, а яку вагу має наукова робота в загальнім культурнім житю народу, того чей не потрібно широко доказувати. Нарід доперва тоді почуває себе культурно

*) В останнїх роках виходило по 16 томів наукових публїкаций.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-09 18:18 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001392759
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

самостійним, коли може головнійші свої культурні потреби задоволити в своїй літературі, і лише з розвоєм наукової літератури, сего верха культурного розвою, в рідній мові — кінчить ся для суспільности залежність від чужої культури.

„Не бракує й нам ані вдачі ані охоти до наукової роботи.

„Де-ж дівають ся наші таланти? Русини на ріжних університетах становлять несогірший елемент між академічним континґентом, займають визначні позиції по ріжних академічних семінариях, вправах і т. д., але покінчивши університет Русин академик не має можливости дальше вести свої наукові студиї, біда жене його в який глухий кут на суплєнтуру, або на адвокатську практику — і скінчилась наукова робота, суспільність утратила наукову силу.

„Теперішній тяжкий стан нашої культурної роботи залежить в дуже значній мірі від браку наукових інституций і університетів українсько-руських. Тяжка кривда дієть ся культурному житю духовим потреба руського народу через брак руських університетів. Не о хлїбі єдинім живе чоловік — духові інтереси також печуть суспільність, як і економічні, правні і т. и. Коли-ж задоволенне їх обіцяно руському народови основними законами держави, коли орґанізация середнього шкільництва і ціле культурне житє Русинів ставить націоналїзацию висшої осьвіти і утвореннє наукових інституций руських на порядку дневнім, то обовязок кождого — і тих прав руського народу допоминати ся!

„Треба признати, що й само австрийське правительство відчувало потребу Русинів у націоналїзациї вищої осьвіти і мало охоту пійти на зустріч сій потребі. Націоналїзуючи краківський університет в інтересах Поляків, правительство австрийське, очевидно, призначало львівський університет для Русинів. Дня 4 лютого 1861 р. запроваджено, хоч з певними обмеженями, польську мову викладову в краківськім університеті, а вже 23-ого марта 1862 р. цїсарською постановою заведено на правничім виділї львівського університету дві надзвичайні катедри з руською викладовою мовою для предметів, що входять в круг теоретичного державного судового іспиту. Мінїстерський рескрипт мотивує се „наміром дати руській мові на правничім виділї відповідне поле для наукового розвою і вироблення, а заразом вдоволити практичній потребі“. Мінїстерство, в інтересах сих катедр, перестерігало університет, аби уважав на наукову кваліфікацию кандидатів, і радило: наперед приготувати з молодих сил суплєнтів і доцентів, а з огляду, що

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-09 18:23 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001392759
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

професорська колеґія не знала руської мови, додавало її до сего людей з по-за виділу, між ними і професора руської мови й літератури. Однак, аби скорше ввести в житє сї катедри, міністерство не здержувало ся формальностями і вже в осени 1862 року іменувало д-ра Лопушанського, конципієнта прокураторії скарбу, с уплєнтом для цивільного процесу, а д-ра Сроковського, практиканта прокураторії скарбу, суплєнтом до карного права й процесу, звільнивши їх телеґрафічно від предложення наукових розвідок. Але коли потому зголосив ся кандидат для цивільного права, то міністерство [1864 р.] заявило свою прихильність до утвореня третьої руської правничої катедри [в пляні воно мало очевидно розширити руські виклади не лише на цивільне, але й на торговельне і векслеве право], але зажадало наукової розвідки — і кандидат потому вже не зголошував ся.

„Сей брак відповідних кандидатів, розуміють ся, виставляє дуже сумне съвідоцтво тодїшнїй місцевій руській інтелїґенциї, однак він не повинен нас дивувати. Досить пригадати собі історию обсадженя катедри польської мови й літератури на сїм-же університетї, щоб зрозуміти тут вплив неприхильних культурному розвоєви обставин, а не якусь непридатність руської мови до університетських викладів або що-будь иньше. Ся істория першої польської катедри в львівськім університетї така цїкава для порівнаня, що варто її пригадати [з Істориї львівського університету, виданої сим університетом в 1894 роцї, з-відки витягнули ми і висше наведені дати про заснованнє руських катедр]. Коли 1817 року цїсар Франц заснував катедру польської мови й літератури, намістництво оголосило конкурс і поновляло його з року на рік, але кандидати не зголошували ся. Аж 1822 року намістництво скликало осібну комісию і припоручило їй постаратись, аби справа була скорше полагоджена, і потім до конкурсу приступили: доктор прав Мадурович, колишнїй адюнкт фільософічного виділу, практикант прокураторії скарбу Янушкевич, практикант намістництва Малецкий, директор театру Камінський, віденський слухач прав Швайцер, учитель нормальної школи Михалєвич, професор лїцея в Ґрацу Турна і військовий капелян Бачиньский. Катедру дістав Михалєвич — „чоловік з доброю охотою, але середнїх здібностий і невеликої еруди циї“ [Іст. льв. унїв. I. 243].

„Як бачимо, не лїпше тогдї стояли Поляки, як в 1860-их роках Русини! Галицькі Поляки від того часу до 60-их рр. встигли

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-09 19:06 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001392759
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

підрости культурно, бо стояли в лїпших умовах, передовсїм материяльно.

„На жаль, австрийське правительство, показуючи охоту до піднесення руської науки, обмежилось лише порадою, даною нїмецькій професорській колеґії львівського унїверситету: постаратись про наукове приготованнє молодих сил з Русинів — само-ж тим не заняло ся, а Русини в тодїшнїх своїх обставинах власне потребували такої помочи від правительства, бо серед тисячних трудностий своїми власними силами занадто повільно поступали дорогою культурного розвою.

„Утворивши з власної ініціятиви руські катедри та припильнувавши обсадженнє їх, мінїстерство дозволило Русинам складати судовий іспит руською мовою з тих предметів, які слухали вони по руськи. Показано отже всяку охоту розширити права руської мови на унїверситетї. Се ще виразнїйше показує ся з того становища, яке на самім початку заняло мінїстерство що-до змагань Поляків — осягнути на львівськім унїверситетї бодай те, що вже осягнули були Русини. Коли 1863 року адвокат Чемериньский просив veniam docendi з австрийського цивільного права по польськи, мінїстерство не позволило, а позволивши проф. Зельонацкому подавати польську правничу термінольоґію в своїх викладах, застерегло ся, аби се нї в чім не нарушало нїмецької мови як викладової. Аж 1866 року дозволило мінїстерство тому-ж професорови окрім своїх головних викладів мати специяльні курси по польськи, але екзаменувати по польськи не позволило. Своє становище що-до польщини в львівськім унїверситетї мінїстерство виразно зазначило у відповіди 1869 року на ухвали галицького сойму про польонїзацию львівського унїверситету, заявивши, що удержуваннє двох польських унїверситетів у краю не є обовязком держави.

„Але тимчасом, як Русини так слабо користали з охоти правительства розширяти права руської мови в унїверситетї, польська суспільність почала з усїх боків натискати за польонїзациєю. Вже 1866 року намістник Ґолуховский пише до ректора, звертаючи його увагу на жаданнє „краю“, аби польська мова викладова була запроваджена в унїверситетї і жадаючи на початок запровадження її для предметів, що входять в склад судового іспиту, бо розпорядженнє з 1862 року про руські катедри, — „видане лише в інтересах руської мови, польська людність уважає і з болем відчу-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-09 18:23 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001392759
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

ває як обмеженнє прав польської мови і відсуненнє її на другий плян". Намістник отже взивав університет до утворення двох або трьох надзвичайних катедр, за прикладом, очевидно, катедр руських. Під сим натиском намістництва німецька правнича професорська колєґія заняла посереднє становище: вона не признавала доконечним запровадженнє польських викладів, але в разї утворення польських катедр зажадала, аби при обсадженню сих катедр уважано пильно на наукову кваліфікацию і запропонувала posito sed non concesso утвореннє трьох польських катедр. На початку 1866 року правительство дійстно установило дві або три надзвичайні польські катедри для предметів судового іспиту і одну з двох катедр римського права призначило для польських викладів, і так само, як в 1862 році з руськими, поспішило ся тепер з іменованнєм польських суплєнтів на ті катедри.

„Як з одного боку намістництво, так з другого боку сойм підпирав справу польонізациї львівського університету. В 1868 році ухвалив він постанови, щоб на виділах фільософічнім, правничім і лїкарськім запроваджено польські виклади, віставивши дотеперішнї руські виклади; впровадженнє иньших предметів з руською мовою мало наступати „в міру спроможности і потреби", а приватним доцентам вільно вибирати котрусь із краєвих мов. Зазначимо, що при тім не лише руські, а й деякі польські голоси [бар. Батаґлїя і кн. Санґушко] обізвались против такого нерівного трактованнє руської і польської мови. [На другий рік виступив у соймі з проєктом утворення руських катедр для всїх головнїйших предметів на виділах фільософічнім і правничім Юліян Лаврівський при своїх угодових пертрактациях, але з того пляну, як і з цїлої його угоди, нїчого не вийшло]. Але відповідю на ухвалу сойму 1868 року мінїстерство не признало соймови компетенциї рішати в сїй справі і — як уже згадано — уважало непотрібним істнованнє другого польського університету в краю.

„Але в практицї воно само розширяло круг польських викладів на університетї. Сею дорогою, специяльно, помалу, виробляла собі польська викладова мова ширший круг на фільософічнім виділї. Проф. Лїпіньский, поминувши виділ, дістав 1868 року просто від мінїстерства дозвіл мати крім нїмецьких викладів також польські. За ним подібний дозвіл дістав доцент Лїске. Але історик львівського університету справедливо признає, що на сїм виділї не було

Generated on 2015-07-09 18:23 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001392759
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

того імпульса для розширеня польської мови, який давали на правничім виділї руські катедри, котрі, як ми бачили, несогіршу прислугу вробили Полякам своєю анальоґією, — і для того на фільософії польська мова поступала дуже поволи. Нараз все змінив мінїстерський рескрипт з 1871 року, повідомивши про цїсарську постанову, що „всї обмеження, які стояли доси на перешкоді польським і руським викладам на виділах правничім і фільософічнім, мають цїлком перестати, і на катедри сих виділів на будуще можна покликувати лише особи, що зможуть викладати одною з двох краєвих мов". Протягом трьох років мали бути забрані професори, котрі не присвоїли собі котроїсь краєвої мови, а заступлені иньшими.

„Сей акт покінчив з нїмецьким університетом у Львові, але націоналїзував його не в інтересах руського народу, а на користь „обох краєвих мов". Натиск Поляків з усїх боків на правительство — з боку ради державної, сойму, намістництва, професорів-Поляків і польської академічної молодїжи, що вносила кілька раз петициї [се, правда, зробили в 1867 роцї і академики-Русини] — як бачимо, захитав намір правительства зрущити університет — і правительство віставило „краєвим народам" дїлитись, як потрафлять, спадщиною по Нїмцях. Великою помилкою правительства було, що воно за той час нїчим не помогло Русинам виховати у себе відповідні наукові сили, а тепер пустило їх в конкуренцию з Поляками. Руські культурні сили в тодїшнїх обставинах нїяк не могли витримати боротьби з польськими, що потягли собі на велику міру кандидатів з-за границї, і правительство своєю неутральністю віддало університет у фактичне володїннє Полякам.

„Се дало себе зараз-же почути. Катедри по Нїмцях позасїдали Поляки, краєві і заграничні, і по 1874 роцї одинокою спадщиною нїмецькєго університету вістав ся проф. Буль. Против Нїмцїв воювали Поляки, покликуючись на потреби, інтереси та жадання „краєвих народів", але опанувавши університет, віндикували всї права для самої польської мови. Вже 1873 року університетський сенат просить перемінити в університетї нїмецьку урядову мову на польську, і повтаряє потім се прошеннє; з другого боку університет старає ся здобути виразне признаннє польської мови викладовою в формі імперативної постанови, бо постанова з 1871 року, усуваючи всякі обмеження для краєвих мов, не рішала, яка мова викладова в університетї. Як поясняє історик львівського універ-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-09 18:23 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001392759
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

ситету, за сю ціну — імперативної постанови для польської мови — професорська колєгія була готова на уступки і компроміси — на нїмецьку катедру нїмецького права і помноженнє паралєльних руських катедр [бо й тут войовано нїби против самої нїмецької мови, а поминано руську]. В роцї 1878 сенат просив правительство, аби признало польску мову викладовою для всїх предметів, урядивши заразом рівнорядні і однаково дотовані руські катедри. В 1880 роцї ставлено ділєму: або забрати проф. Буля [що все викладав по нїмецьки] і скасувати руські катедри [з огляду на можливість для кождого професора викладати по польськи або по руськи] — або признати польську мову викладовою, і в такім разї зіставити нїмецьку мову для нїмецького права, а руські катедри перетворити на звичайні і помножувати їх „відповідно спроможности і потребі".

„Однак правительство, віддавши університет Полякам у фактичне володїнє, не хотїло управнити сього володїння. Правда, по кількарічнім протяганню прошеннє сенату, аби заведено польську мову урядову в університетї, сповнено [з застереженнєм, щоб на руські подання відповідало ся по руськи (не знаємо, о скілько з сього права користають нинї академики - Русини) і щоб катальоґи та кольоквіяльні сьвідоцтва для руських професорів друкували ся по руськи], — заведено її постановою 1879 року [гл. Іст. льв. унїв. II., 63—4], але польську мову викладовою правительство нїяк не хотїло признати. Коли в 1880 роцї видїл предложив мінїстерству знести руські надзвичайні катедри і натомісь утворити другу катедру цивільного права для Олександра Огоновського [бо доси не було звичайної катедри з застереженою руською мовою викладовою], правительство заіменувало Огоновського звичайним професором цивільного права з руською мовою викладовою, а мінїстерство в декретї 3-ого мая 1882 року ч. 5204 заявило при тім, що при теперішнїм станї львівського університету всї професори in der Regel мають викладати по польськи, з виїмком випадків, коли правительство, з огляду на те, що кождий кандидат на катедру має показати знанє одної з краєвих мов, або постановить инакше, або вже постановило, як то власне було з руськими [правничими] катедрами. Ся заява мінїстерства, що застерігало собі повну свободу в справі викладової мови на університетї і обмежало права польської мови лише фактичним станом річей, зісталась від того часу нормою для

Generated on 2015-07-09 18:23 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001392759
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

львівського університету, і як така втягнена в урядовий збірник [Sammlung der für die oesterreichischen Universitäten gültigen Gesetze und Verordnungen, Thaa і Schweickhardt-a, стор. 758 — гл. Істор. льв. унів. II, 53]. Зістала ся в повній силї і цїсарська постанова з 1871 року [се признає і урядова Історія університету на стор. 54], що не установляла нїякої викладової мови в львівськім університетї і признавала цїлком однакові права обом краєвим мовам — руській і польській, право кождому доценту чи професору вибирати котру-небудь із сих мов. Всї старання польських кругів, аби видана була імперативна постанова для викладової польської мови, не мали успіху. А в 1894 роцї правительство пригадало ще раз свій колись так ясно виказаний намір — старатись про розширенне руської мови на університетї, утвореннєм руської катедри історії. Характеристичне і многозначуще було те, що тимчасом, як в руських кругах жадали катедри руської історії, правительство заснувало другу катедру всесьвітньої історії з руською викладовою мовою.

„Таким чином Поляки зістались лише в фактичнім володїнню львівським університетом і польонїзацию його могли удержувати лише фактичною перевагою і тими способами, які давала їм автономічна орґанїзация університету. Коли кождий доцент і професор може на основі постанови з 1871 року довільно вибирати для викладів котру-небудь краєву мову, то в інтересах польонїзациї лежить — не допускати в університет людей, котрі би могли захотїти викладати по руськи. Рівно-ж в руках польської професорської колеґії лежить право розпоряджання руськими катедрами і тим поясняє ся, що остатнїми часами деякі руські правничі катедри нїяк не могли бути обсадженими, а на катедру цивільного права по Ол. Огоновськім посаджено доцента-Поляка, відкинувши доцента-Русина...

„Ми бачили отже, що правительство, на скілько можемо судити, призначало для Русинів львівський університет; під натиском Поляків з усїх боків дало вступ до нього польській мові, не помігши Русинам приготувати потрібні наукові сили, дало можливість Полякам фактично опанувати сей університет, — але нїяким чином не хотїло управнити сього польського status possidendi і звязати себе якими-небудь постановами на користь польської викладової мови, не хотїло нїяким чином признати сього університету польським. Воно мовби чекало, доки то Русини підростуть

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-09 18:23 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001392759
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

культурно і зможуть заявити претенсії на зарезервовані їм права.

„Розуміє ся, правительство, коли йому дорогі були культурні інтереси руського народу і коли воно хотїло їм послужити, могло і повинно було поступити инакше. З огляду на те, що руська інтелїґенция бідна і мусить дбати про насущник, не маючи спромоги віддаватись студиям в науці, штуці і т. и., що вона не має своїх меценатів і народніх институций, які-б могли піддержувати людей у сих студиях, правительство само повинно було помогти Русинам у сьому, надаючи стипендиї здібнїйшим академикам-Русинам по укінченню, висилаючи їх на иньші університети і т. и., а не стояти з заложеними руками, чекаючи, коли та вбога суспільність серед несчисленних перешкід, під тяжким і всестороннїм гнетом, відрізана китайським муром — росийським кордоном — від більших, богатших своїх частий, сама спроможеть ся виставити потрібні культурні сили.

„І стало ся в кінці — Русь може тепер показати сї сили у себе в Галичинї і за її границями, але поки се стало ся, кілько то змарнувало ся сил! Кілько то людей, що могли б бути руськими сьвітилами в науці істориї, фільософії, права, медицини, закінчили свою карієру по глухих кутах в ролї „бельферів“, судових урядників і т. и., або повтїкали на чужі університети, де їх руська народність не загороджувала їм дороги до катедри, і стали ученими — тілько не українсько-руськими! Кілько даремних утрат, яка шкода для нашого культурного розвитку!

„З другого боку, хоч ми Русини з признанням можемо оцїнити здержливість правительства що-до польських змагань — управнити свій фактичний стан володїння в університеті, — не можемо однак замовчати того, що його неутральне становище, пасивна роля що-до фактичного панованя Поляків, брак усякої активної піддержки для Русинів — дали звести університетську справу на дорогу национальної польсько-руської боротьби, що з таким страшенним завзятєм провадилась Поляками на цілій лінії їх наступлення на Русинів. Гасло: поборювати противника всякими способами, яке всевладно панує над польською масою в Галичинї, не могло не вплинути і на ті круги, що, здавалось би, мусїли стояти як найдальше від сеї акциї.

„Опинившись фактичними панамн університету, а не можучи дійти управнення свого володїння у держави, Поляки [з виїмком

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-09 18:23 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001392759
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

кількох прихильних Русинам, або обєктивних одиниць] надробляли тими правами і способами, які давав їм сей фактичний стан річей. Протягом кільканацяти літ не пройшов ні один Русин, що маніфестував себе як Русин, на неутральні університетські катедри, що після постанови з 1871 року належали не меньше Русинам як Полякам; найстарші професори-Русини не могли дочекатись ректорату; до промов при отворенню року шкільного не покликувано професорів, котрі могли би проголосити промову по руськи; не габілітовано ні одного доцента з руською викладовою мовою крім катедр утворених спеціяльно для руських викладів. Та й сї катедри, опинившись під властю польської більшости, почули се на собі. Коли заявивсь відповідно приготований кандидат до какатедри цивільного процесу, його не принято, і всї старання розбились на non possumus професорської колеґії; кандидатови на катедру цивільного права по Ол. Огоновськім відкидано і поданнє, і працю, і прошеннє про суплєнтуру, хоч його наукові праці були прихильно оцінені в нїмецькій літературі; за те габілїтовано з руською мовою [як зачували ми — против волї самого кандидата] до сего предмету Поляка, і хоч деякі професори-Поляки були противні такому провокованню [як самі признавали] Русинів,— але вимоги национальної полїтики перемогли, а що Русини-академики не хотїли записуватись на виклади того Поляка, то іменовано його екзамінатором до комісиї — аби питав тих, хто би схотїв складати іспит по руськи...

„Таким чином утворив ся той неможливий, в високій мірі прикрий і образливий для Русинів стан річей, коли вони мають на цїлім львівськім університетї пять професорів [або доцентів]*) з руською мовою [не рахуючи того Поляка на руській катедрі і одного доцента правника, що не викладає звичайно), — коли кандидати на катедри Русини уважають безнадійною річю навіть старатись тут про катедру,— коли здібнїйші Русини йдуть на иньші університети — бо лиш там мають надію габілїтуватись... Та що вже казати про катедру! — ми знаємо випадок, що одному здібному академикови-Русинови була обіцяна посада практиканта б е з п л а т н і при однім з університетських інститутів, але в останнїй хвилї віддано її Полякови, бо тут „мусять дбати про своїх“!... Взагалї Русинови дорога на університет — можна сказати — забита цїлком; хиба міг би перейти через спеціяльний польський

*) Тепер трохи инакше — див. с. 89.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-09 18:23 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001392759
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

фільтр, або зложились би якісь надзвичайні, виїмкові обставини, як то було з утвореннєм руської катедри історії, або що-небудь иньше.

„Розуміє ся, такий стан річей не може довго тревати. Коли суспільність доспіває до користання з певних своїх прав, коли починає її пекти якась потреба, — вона мусить бути з часом доконче вдоволена, а в інтересах самого правительства лежить, аби вдоволено її як найскорше, бо всї штучні затягання, перепони виходять лише на обопільну шкоду.

„Знаємо історию польонїзациї львівського унїверситету, знаємо, як Поляки крок за кроком вдирали ся сюди. Для Русинів ся боротьба буде ще тяжша, бо Поляки не показують навіть стілько обєктивности, скілько показували Нїмцї, воюючи зрештою против Поляків тими-ж мотивами — і культурної висшости, і педаґоґічними, і полїтичними — які ми від Поляків уже чули, або ще почуємо; польська професорська колеґія не становить малої ізольованої институциї, як нїмецька 60-их і 70-их років, а має за собою цїлу „суспільну єрархію“; Русинам наука приходить ся далеко тяжше [материяльно]... Але при всїм тім руська суспільність не злякає ся сеї боротьби. Культурна пекуча потреба рішає. Здібнїйші Русини, певно, будуть уважати своїм обовязком доходити наукових кваліфікациї; стрітивши ся з браком обєктивности в місцевій професорській колеґії, будуть габілїтуватись на чужих унїверситетах, і аж потім просити veniam docendi у Львові; кождий добрий Русин на унїверситеті, не боячись майоризациї, буде пильнувати інтересів руської науки; академики будуть вносити петициї; руські посли будуть безнастанно допоминатись в державній радї і в соймі залагодження сеї потреби, а руська суспільність буде їх усїми способами підпирати; руські институциї будуть запомагати молодіж в її змаганях до дальших наукових студий — і т. д., і т. д. І ся вся сума змагань, заходів, боротьби приведе колись, ми певні, руську суспільність до бажаної мети. Але чи се в інтересах правительства — посилати її в сю далеку обхідну дорогу, примушувати до боротьби, що обіцює стілько обопільного огірчення, стілько марнования сил, стілько подразнення суспільности? Чи не лїпше, з погляду самого правительства, взяти справу в свої руки і вдоволивши завчасу сю потребу, усунути ту перспективу боротьби? Тим більше, коли правительство вже давно мало плян розширення прав руської мови та науки і старанно зарезервувало собі право вільного поступования.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-09 18:23 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001392759
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

„У Львові, столиці галицької Руси, центрі национального, культурного життя в теперішніх обставинах не лиш австрийської, а цілої України-Руси, від Сяна до Кубані, в першій лінії мусить бути задоволена сеся потреба українсько-руського народу. Львівський університет належить ся Русинам! Не входимо в те, що правительство зробило би з польськими викладами, — може б воно схотїло дати Полякам другий університет у краю, може би схотїло зіставити теперішній львівській університет в їх руках, а для Русинів заснувати новий, — в те, сказано, не входимо, лише повтаряємо з притиском: Русини мусять мати руський університет у Львові!

„На можливість якогось залагодження справи самою професорською колеґією на університеті, на якийсь вплив „справедливости“, „обєктивности“ в тій справі не можна мати ніякої надії. Та більшість, що править університетом, сама входить як складова частина в теперішню польську суспільну орґанізацию, котрої характер знаємо добре. Про помноженнє руських катедр „відповідно спроможности і потребі“ говорилось там нераз, але історія обсади катедри цивільного права по Ол. Огоновськім найлїпше показала, чого Русини мусять сподївати ся. Звичайно говорить ся, що Русини не мають наукових сил; коли-ж сили з'являють ся, то являють ся иньші перешкоди, а на останку остатній вихід в руках самої колеґії — вона-ж має рішати про відповідність наукової кваліфікациї кандидата...

„Орґанізацию руського університету мусить узяти на себе само правительство. Воно само мусїло би занятись помноженнєм руських катедр і обсадженнєм їх, як би таке помноженнє уважало відповідною дорогою до утворення руського університету, хоч судячи по істориї польонізациї львівського університету і всяких иньших прецеденсах — утвореннє руського університету в принципі від разу було би простїйшою дорогою, що обминула би богато надаремної боротьби і обопільного роздразнення. Треба памятати, що национальна боротьба в університеті дуже не на місці і не належить до річей, котрі можуть веселити справдїшнього мужа науки; не одного ученого така перспектива може відстрашити і примусити йти радше на чужі та спокійнїйші університети.

„Може би хто знов став воювати браком сил у Русинів, — але-ж се порожні слова. Люде добре обзнайомлені запевнили нас що протягом трьох років може бути сотворений руський універ-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-09 18:23 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001392759
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

ситет не гірший від того, який був сотворений в 1871 до 1874 рр. при його польонїзації, аби лише правительство не поскупилось на утвореннє наразї стипендий для приготовленя кандидатів і не робило умисних трудностий при спровадженню кандидатів з-за границї, як спроваджували Поляки і як Русини вже мали прецеденс з іменованнєм проф. Грушевського. Ми чули, що при отворенню медичного виділу у Львові, коли ще його сформованнє і обсада катедр були в руках правительства, а не університетської колеґії, декотрі Русини звертали увагу в міродайних сферах на потребу утраквізації його і вказували на численних кандидатів-Русинів у Австриї і на росийській Україні, — але може з причини, що справа ся не була від разу виведена перед ширше форум, виділ перейшов у виключне володїннє Поляків, що від разу не хотїли нїчого й чути про руські катедри, показуючи Русинам у будущинї можливість — товкти в замкнені двері, як то було з правничими катедрами.

„Повтаряємо — правительство одно може усунути непожадану боротьбу і прискорити Русинам осягненнє свого конституцийного права, свого добра, призначеного йому від давна самим правительством — национальної висшої школи. Правительство потребує длятого лише трохи охоти — взяти орґанїзацию руського університету в свої руки, як то з рештою буває з усяким орґанїзованєм університету, та не пожалувати специяльного видатку бодай на кілька років на утвореннє стипендий, а сили певно знайдуть ся.

„Може хто піднїс би сумнїви що-до числа слухачів; але вже тепер число слухачів-Русинів львівського університету [459 в остатнїм зимовім семестрі на загальне число 1551; з того 216 на теольоґії із загального числа 290, — 200 на правах із загального числа 1001, — 19 на медицинї (не повній, із загального числа 114, — 24 на фільософії із загального числа 146] переважає загальне число академиків по деяких поменьших австрийських університетах, а утвореннє руського університету певно притягнуло би до Львова немало Русинів і з иньших австрийських і неавстрийських університетів.

„Кілька місяцїв тому, під час ухвали галицького сойму про Вавель, між Русинами носила ся думка — піддати гадку заведення руського університету у Львові з нагоди пятьдесять-лїтнього ювилею цїсаря. Хоч пекучі, першорядні духові потреби, до яких належить своєнародня осьвіта, висша і всяка иньша, не мусять

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-09 18:23 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001392759
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

для свого вдоволення чекати аж таких надзвичайних нагод, але може би ся нагода улекшила правительству вдоволенне сій потребі.

„Повтаряємо: Русини мусять мати свій університет, то їх право і пекуча потреба; правительство мусить енергічно забратись до її вдоволеня, аби оминути неножадані явища.

„Потреба наспіла, крайній час! Periculum in mora!

„Звертаємо-ж увагу всіх, хто в тій справі може відограти якусь активну ролю — університету Русинам!“ Доти статя.

За ті два роки, що минули від часу написання сеї статї, університетська справа не переставала дуже сильно інтересувати руську суспільність. Число Русинів-слухачів зростало далї і абсолютно і релятивно, як видно з отсих дат, винятих із урядових справоздань університета:

Зимовий семестер		всїх грекокатоликів	всїх руської народности[1]	на теольогії		на правах		на медицинї		на фільософії	
				гр. к.	Рус.	гр. к.	Рус.	гр. к.	Рус.	гр. к.	Рус.
1894/5	було	434	420	228	228	150	139	20	18	36	35
1895/6	„	451	437	230	230	172	159	20	19	29	29
1896/7	„	459	443	216	216	200	186	19	19	24	22
1897/8	„	527	510	244	244	234	223	22	17	27	26
1898/9	„	567	553	243	243	262	255	21	18	41	37

Відносини чисельні, по релїґії, виглядали так[2]):

Зимовий семестер		гр. католиків	Латинників і Вірмен	Жидів
1894/5	було	434	727	287
1895/6	„	451	746	295
1896/7	„	459	766	316
1897/8	„	527	838	341
1898/9	„	567	929	392

[1]) Число „руської народности“ завсїди трохи низше числа „греко-католиків“, бо між ними завсїди знайдеть ся якесь число вовсїм спольщених, або далекосяглих карєристів, що записують ся Поляками.

[2]) В австрийській урядовій статистиці Жидів не показують як народність, а тільки як релїґію; в Галичинї Жиди звичайно пишуть ся до польської

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-09 18:23 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001392759
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Особливо замітний зріст Русинів на правах.

Зимовий семестер		гр. католиків	Латинників і Вірмен	Жидів
1894/5	було	150	524	243
1895/6	„	172	520	231
1896/7	„	200	544	316
1897/8	„	234	598	341
1898/9	„	262	663	287

Таким чином протягом чотирьох літ число всіх греко-католиків взагалї зросло на 28%, тим часом як на правах зросло воно на 75%. (Такий специяльний зріст Русинів на правах пояснясть ся тим, що в судовій службі Русинів трактують трохи справедливійше нїж у иньших, що судова реформа помножила значно число вакансій, та й взагалї на юридичну осьвіту великий попит нинї на кождім кроцї; від медицини відстрашує те, що медичні студиї вимагають далеко більших коштів на науку й удержанне, а між Русинами більшість незаможних; нарештї — фільософія не звабляла завдяки лихому (особливо до останнього підвисшення платнї) становищу не-іспитованих учителїв (суплєнтів), дуже трудній системі іспитів і несимпатичним порядкам, які останнїми часами запанували в шкільництві; але на зимовий семестр 1899/900 р. число Русинів і на фільософії, як зачуваємо, зросло).

Таким чином те моральне право, яке дає ч и с л о, зростало далї у Русинів, а хоч студенти-Русини не використовували своєї чисельности та не пробували до останнїх часів, як колись робили їх польські колєґи, своїми манїфестациями вплинути в напрямі рутенїзациї унїверситета, то сам уже чисельний зріст ставав важним арґументом.

З другого боку далї поступав наш культурний рух, підіймаючи в галицьких Русинах почутє своєї культурної доспілости. Специяльно на полї науки зроблено великий поступ, і заразом множи-

народности, і тому урядовий поділ студентів по народности не відповідає дійсности; тому беремо відносини по релїґії, що близько відповідають відносинам по народности, бо слухачі латинського і вірменського обряда майже без виїмків записують ся як Поляки, а невеликий процент „Поляків грецького обряду“ на підставі вище поданої таблички можна легко відшибнути.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-09 18:23 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001392759
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

ло ся число людей науково приготованих, що могли бути вповнї здатними для університетської дїяльности. З повною сьвідомістю можна повторити тепер, що за три роки можна би сформувати повний руський університет не гірший від того, яким сформований був польський в 70-х рр., — розуміють ся тільки, щоб формовано той університет прихильними (у всякім разї — не польськими) руками, не ставляючи умисних перешкод, а головно улекшуючи стяганнє Українців розсіяних по всяких чужих, особливо росийських університетах (у своїм часї так стягали своїх і Поляки з усїх усюдів). Преціньде тільки нема нашого брата?! Менї недавно прийшло ся здибати ся з одним професором Українцем з Варшави; заговорилисьмо про склад варшавського університета — кілько там Українців на катедрах! Мій знайомий міг з повним правом сказати:

— Нас Українців тепер тут стільки зібрало ся, що можна б було запровадити на нашім видїлї українську викладову мову, у всякім разї борше ніж польську!...

І певно, з тих Українців варшавських, дорпатських, московських, петербурських, казанських, томських, пражських, загребських — не кажу вже про Київ, Харків, Одесу, — можна було б зібрати не злий університет кождої хвилї, аби тільки, повторяю, ту справу взято в прихильні руки, не мачошині — польської професорської колєгії.

Австрийські університети мають досить широку автономію; справи поодиноких факультетів порядкує збір професорів, справи загальнїйші — сенат, зложений з деканів, продеканів і відпоручників факультетів, представляючи їх на затвердженнє міністерству; міністерство рідко виступає з ініціятивою; такі справи, як утвореннє нових катедр, звичайно виходять з ініціятиви факультетів, а навіть беручи часом ініціятиву нової катедри, міністерство для номінациї професорів звертає ся до факультета, жадаючи від нього проповициї; іменує професорів на власну руку міністерство дуже рідко. Признаннє наукової кваліфікациї — габілїтация доцентів вповнї залежить від факультета, міністерству предкладають її тільки до затвердження[1]). При таких університетських порядках (для нор-

[1]) Звичайний порядок наукової карєри в Австриї такий: по скінченню університета (властиво — по зачетї 8 семестрів, без усяких екзаменів) складаєть ся докторат — іспити, а на фільософічнім факультетї й наукова розвідка, більш меньш самостійна — се б можна прирівняти до давнього кандидатства, трохи хиба більше. По трьох лїтах по докторатї можна габілїтува-

Generated on 2015-07-09 18:28 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001392759
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

мальних відносин — розуміють ся, дуже добрих) і при загальнім загостренню польсько-руських національних відносин та при звісній непоздержливости польського шовінізма становище тих нещасливих руських катедр у львівськім університеті, під повною властю польської більшости[1]), розуміють ся, дуже прикре: не тільки не може бути мови про дальший розвій їх, але й саме істнованнє ненормальне й загрожене. Скільки панования Поляків, ні разу не вийшло ще ініціативи утворення якої руської катедри від університета; навпаки — були заходи, аби й засновані вже руські катедри якось знести. Се особливо виразно показало ся на історії катедри цивільного права, що в найбільшій мірі подразнила руську суспільність, та викликало ряд протестів у пресї і в парляментї.

Як згадано було вище, 1862 р. були засновані на правничім факультетї дві руські надзвичайні катедри. 1881 р. правничий факультет виступив з внесеннєм — зчеркнути з буджета фонди, призначені на сї катедри, та міністерство не прийняло його. Одну з сих катедр — катедру цивільного права, займав (від 1872 р.) неб. Ол. Огоновський, учений дуже авторитетний у своїй спеціяльности й загально поважаний задля своїх особистих прикмет. Коли настав час стати йому звичайним професором, факультет виступив з пропозицією: з огляду, що для О. Огоновського нема готової звичайної катедри, знести руські надзвичайні катедри, а з призначених на них фондів утворити другу катедру цивільного права, без означення викладової мови, і на неї заіменувати Огоновського. Таким чином ціною іменования неб. Огоновського факультет надіяв ся знести зовсім руські катедри й Огоновському приготовити ролю останнього руського професора на

тись на доцента: треба предложити самостійну наукову розвідку, а коли вона прийнята, в факультетї відбуває кандидат кольоквіум зі своєї групи наук (щось як магістерський іспит, в узшім тільки розмірі) і читає пробний виклад. По затвердженню міністерством стає кандидат „габілітованим доцентом“, і се властива університетська кваліфікация, що дає право на заняте катедри. Коли нема такого кандидата, факультет тимчасово може поручити виклади особі без габілітациї, вона називаєть ся суплентом. Доцент габілітований в однім університетї, переходячи до другого, просить у факультета veniam docendi; се належить не тільки до австрийських, а й до заграничних доцентів. З огляду на визначні наукові праці та репутацию факультет може запросити на катедру свого чи заграничного ученого, не вимагаючи від нього ані габілітациї, ані навіть доктората.

[1]) Тільки на богословськім факультетї Русини - професори, хоч в меньшости, але показній (своєю дорогою, що се теж mirabile dictu: Русинів-слухачів на богословію чотири рази стільки як латинників, а між професорами більшість Поляків!); на фільософії й правах Русинів-професорів незначна меньшість, а на медицинї й зовсім нема.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-09 18:23 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001392759
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

правах; та тільки мінїстерство заіменовало його звичайним професором з руською викладовою мовою, і тим способом ті надзвичайні катедри стали звичайними. Коли умер Ол. Огоновський, його катедра протягом вісьмох лїт зіставала ся необсадженою. Зголосив ся був до неї др. М. Зобків, Русин, судовий урядник з Боснії[1]), що був стипендистом мінїстерства й відбував спеціяльні студиї на заграничних університетах; його праця Die Theilpacht nach römischem und österreichischem Recht (Берлїн, 1895) прихильно оцїнена була в наукових кругах — одно слово, був се кандидат вповнї відповідний; але львівської катедри він не побачив: насамперед факультет відкинув йому поданнє, бо написане було по нїмецьки, і замість виразу ruthenisch ужито kleinrussisch; коли внїс нове, відкинули йому працю; коли за порадою поданою в самоїж професорської колеґії подав ся він на суплєнта бодай до тої катедри, не дано йому й суплєнтури. Правда, незадовго габілїтував за ту ж саму працю дра Зобкова загребський університет, але ми Русини, завдяки такому делїкатному поступованню львівських професорів, стратили надїйну силу, хто зна -- чи й не на завсїди.

Упоравши ся так з дром Зобковим, факультет рік пізнїйше габілїтував до руських викладів цивільного права Поляка дра Долїньского, очевидно — надїючи ся тим закрити дорогу Русинам до сеї катедри. Але протести проти такої провокациї, що підняли ся і в пресї і в парляментарних кругах, і опозиция студентів, що не вписували ся на виклади дра Долїньского, і на сей раз перешкодили: мінїстерство, ігноруючи габілїтацию дра Долїньского, далї пригадувало факультетови, аби постарав ся обсадити руську катедру цивільного права, і се спонукало його залишити свої пляни з д. Долїньским: д. Долїньский залишив руські виклади, став викладати по польськи, а з кінцем минулого року університет предложив мінїстерству на суплєнта Русина дра Станїслава Днїстрянського.

Сей епізод дуже виразно схарактеризував відносини професорської колеґії до руських катедр і знищив у руської суспільности всякі надії на те, що університетська справа могла бути полагоджена в самім університеті. Від габілїтациї дра Долїньского починають підносити ся рішучо гадки, що полагодження універ-

---

[1]) В Боснїї служить богато Русинів, особливо в судах, бо там дають ся ріжні служебні пільги.

Generated on 2015-07-09 18:28 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001392759
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

ситетської справи нема чого сподівати ся від університета, що до неї мусить узяти ся правительство безпосередно, та що одиноким певним способом на те було б утворенне руського університету. Найбільш виразно і рішучо висловив сї гадки посол Танячкевич в інтерпеляції до міністра осьвіти, внесеній у парляментї 20/XII минулого року й підписаній руськими независимими послами й послами иньших народностей. Пос. Танячкевич у сій просторій і дуже основно обробленій інтерпеляції оповів історию львівського університета й його польонїзації, виказав, як богато завинило в сій справі правительство своєю нерішучістю та яку тяжку кривду заподіяло руському народови, та вкінцї виступив з жаданнєм, аби міністерство зараз же розпочало приготовання для утворення руського унїверситету. Вказавши на потребу национального університету для успішного культурного розвою руського народу, він каже:

„В Росиї над 20 мілїонів Русинів не мають університету; він мусить найти ся в Австриї і не може бути иньший, як той, що його цїсар Йосиф II заложив для нас у Львові, а відновив цїсар Франц I. Він має стати першим повним руським університетом для всего руського народу, щоби служити його питомій народній культурі. Університет утраквістичний не може відповісти такій цїли. Польські професори у львівськім університетї дали при нагодї обсади руських катедр на правничім виділї і у всїм своїм поступованню як найяснїйший доказ, що вони негодні з Русинами поводити ся так, як сего вимагає їх повага, становище людей науки, безсторонно, приязно і достойно. Вони нїяким чином не дадуть себе привести до того, щоб права роздїляти рівномірно між руський і польський елемент; вони і на дальше нїколи не годні кермувати ся правдивою справедливістю, а хиба тілько шовінїстичною сторонничістю. Тим то, як доси робили, так і на дальше будуть університет, се пристанище науки, перевертати на боїще пристрастної полїтичної боротьби.

„При такім станї річий Русини без інтервенциї правительства нїяким чином не здобудуть у львівськім університетї нїколи хоч би лише кілька нових катедр з руською викладовою мовою. Крім польського шовінїзму професорів дає сю певність ще й автономія університетських властей. Навіть найцїннїйші наукові розправи руських кандидатів буде можна відкидати нїби нездалі; кандидатів, що добивають ся veniae legendi, можна буде не допускати до

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-09 19:11 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001392759
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

катедри. Се ті невідперті причини, для котрих Русини мусять домагати ся всїми силами окремого власного університету. Мають Поляки свій університет у Кракові, то Русини мусять мати свій у Львові; а сим їх університетом є теперішнїй університет Франца І. Врештї можна для Поляків заложити другий університет у Львові і туди перенести теперішнї їх катедри.

„З уваги на наведені незбиті факти звертають ся підписані до Вашої Ексцелєнциї з запитанєм:

„Чи В. Ексц. знає цїлу історию польщеня львівського університету?

„Чи не уважає В. Ексц., що тим польщенєм львівського університету, котрому своїм сторонничим поведеннєм винно також правительство, або лїпше сказати, правительства, зроблено напад на правний стан і силоміць нарушено права власности руського народу до львівського університету, що після державного і народного права повинен на завсїди належати до руського народу і його культури?

„Чи не уважає В. Ексц. за свій обовязок взяти ся зараз до усуненя тої великої кривди, яку заподїяно руському народови, і внести розпорядженнє з дня 27 цьвітня 1879, котрим у львівськім університетї заведено польську урядову мову, та видати нове розпорядженє, що руську мову треба уважати також за урядову?

„Чи В. Ексц. гадає непохитно стояти при правнім станї, що львівський університет належав властиво і передовсїм руському народови, і держати ся постанов з дня 4 грудня 1848 і з дня 1 цьвітня 1882 та за конечну цїль поступованя правительства узнати повну віддачу львівського університету Франца І на користь культурного розвитку руського народу, до котрої то цїли невинно належало би простувати?

„Чи гадає В. Ексц. постарати ся про те, щоби зараз пороблено потрібні приготовленя до отвореня і обсади з роком 1899/900 по дві катедри (або доцентури) з руською мовою викладовою на видїлах правничім, фільософічнім і лїкарськім львівського університету? Щоби в дорозї конкурсу зараз на сей рік признано шість запомог по 1000 зр., по дві для наук правничих, фільософічних і лїкарських, в цїли уможливленя габілїтациї спосібним руським кандидатам? Щоби що року видавано по шість стипендий в такій самій висотї для кандидатів до руських катедр? Щоби зараз отво-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-09 19:11 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001392759
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

рено руські катедри, скоро найдуть ся чи то внесуть свої подання руські кандидати? Щоби так поступувано доти, доки не будуть заложені і обсаджені всї руські катедри на всїх виділах?“ Доти інтерпеляция.

Розуміють ся, такими інтерпеляциями правительство не дуже сушить собі голову, й руським послам ще не раз прийдеть ся підносити сю справу — usque ad finem.

До тепер правительство пригадувало собі нашу університетську справу тільки під впливом більш або меньш постороннїх причин. Так се було 1848 і 1862 р., як ми вже бачили. Катедру всесьвітньої історії засновано як одну в ґратіфікаций Русинам при довершенню союза з правительством, хоч нїм вона увійшла в житє, було вже й по угоді. З полїтичних причин нарештї виник проєкт ще одної нової руської катедри, котрої справа тепер висить у повітрі і про котру мушу тут згадати.

Лїтом минулого року мінїстерство звернуло ся до фільософічного факультета з запитанєм, чи не добре було б засновати на фільософії чи на теольоґії катедру старословянської мови, з особливим оглядом на староруську церковну лїтературу, головно в інтересах студентів-богословів. Хоч формальна ініциятива сього вийшла від львівського митрополїтального ординарията, але в пресї і в суспільности зараз пояснено було правдиве значінє сього факту: ся катедра призначала ся для дра Студинського і мала бути платою за вірну службу його тестя, одного з проводирів правительственної купки Русинів — пос. Вахнянина. Такий мотив креованя нової катедри дав як найлїпшу зброю против неї всїм противникам руських катедр, і на факультетї всїми майже голосами (окрім одного — руського) відкинено пропозицию мінїстерства, а мотивами при тім послужила дїйсно досить дивна з наукового погляду специялїзация тої проєктованої катедри. Мінїстерство одначе тим не заспокоїлось і кілька місяцїв тому повідомило факультет, що має намір засновати або другу катедру руської мови й лїтератури з специяльною увагою для церковно-словянщини, або катедру славістики з руською викладовою мовою. Як треба було надїяти ся, факультет признав користнїйшою катедру славістики, але при тім підносив брак відповідного кандидата, хоч такого кандидата не тяжко було б знайти, як не в Галичинї, то по за Галичиною, і оден з професорів-Русинів вказував на се. Ми чули, що й мінїстерство теж зо свого боку прихилялось до заснованя катедри славістики, але полїтичні впливи взяли гору, і в інтересах дра

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-09 18:23 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001392759
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Студинського, що спеціялїзував ся в історії руської лїтератури, сей плян мусїв уступити; переказують і иньшу причину — напустити Русина на Русина: всадити на карк дру Колессї дра Студинського. Ся поголоска, вірна чи не вірна, може характеризувати погляди суспільности на сю справу. Іменованнє дра Студинського надзвичайним професором руської мови й лїтератури уважаєть ся річею певною й чекаєть ся з дня на день. Розуміють ся, при тім користь від сеї нової катедри булаб мінїмальна: двох системізованих (штатних) катедр руської мови тяжко надїяти ся, оден з професорів буде професором ad personam — поки є на унїверситетї, доти є й його катедра; а при непевности, чи буде навіть дві ординатури для сього предмету, дїйсно утворюєть ся дуже прикра ситуация для двох професорів тогож самого предмету.

Ся нова ініціятива мінїстерства до заснованнія руської катедри дала повід Науковому Товариству ім. Шевченка пригадати мінїстерству взагалї пекучі потреби руських катедр на унїверситетї. В грудні мин. року вислало воно мемориял до мінїстерства, де вичислило, як найбільше і найблизше потрібні такі катедри: на фільософії — по одній катедрі клясичної фільольоґії, математики й природничих наук, відокремленнія руської історії в осібну катедру (бо теперішня катедра призначена для „всесьвітньої історії з спеціяльним оглядом на історию східньої Европи“), а рівнож користною признало проєктовану катедру славістики; на правах: заповіджені ще 1862 р. катедри цивільного процеса і векслового та торговельного права, катедри історії руського права і австр. державного права; на медицинї — катедру положництва, з огляду на потреби львівської школи повитух, далї — катедру описової анатомії, лїкарської хемії й гиґієни.

В липні (13. н. ст.) відбуло ся віче Русинів-студентів вищих шкіл в унїверситетській справі; його подробиці відомі більшости наших читачів з „Памятної книжки“ сього віча, виданої з порученнія його й розісланої в великім числї по Галичинї й на Українї[1]). Зазначу тільки, що віче удало ся дуже добре: окрім студентів львівського унїверситету в нім узяли участь відпоручники Русинів-студентів львівської полїтехнїки, унїверситетів черновецького, краківського і віденьського і гірничих академій у Лубнї й Пшібрамі; явили ся й декотрі професори-Русини (дехто з них не міг явити ся, бо не був

[1]) Дохід з неї призначений на заснованнє „людового унїверситета“, себ то популярних курсів для народа і середнїх верств; сповненнє сього плянa було б першим конкретним результатом сього „першого академічного віча“.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-09 18:23 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001392759
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

тодї ві Львові). Мемориял виладжений до мінїстерства підписало пятьсот мужа (449 студентів ріжних висчих шкіл і 57 матуристів), не рахуючи львівських богословів, котрим семинарські власти заборонили взяти участь у вічу. Віче ухвалило допевняти ся заснованя осібного українсько-руського унїверситету у Львові, „з огляду на те, що законом застережений, а в практиці не переведений утраквізм львівського унїверситету рішучо не вистарчає для культурних потреб українсько-руського народу“ і в тім напрямі виладило й вислало до мінїстерства мемориял та звернуло ся до всеї українсько-руської суспільности з зазивом, аби попирала сю справу.

Численні привітні листи й телєґрами, вислані на віче з ріжних кінцїв краю, дали доказ, як піднята справа відповідала потребам і змаганням руської суспільности. З руських орґанів сердечно повитало віче „Дїло“. Що польські ґазети позбули його глузуваннями, се нїкого не здивувало: занадто привикли ми, що сїй сторонї всякі змагання руські здають ся тільки сьмішними (per risum multum...); але досить несподїваним було те, що в Русланї появила ся досить непривітна статя посла Барвінського, що взагалї богато займав ся унїверситетською справою, а тепер дав приємність Czas-ови покликати ся на нього як на союзника в унїверситетськім питанню. Пос. Барвінський вказує на те, що справа унїверситету ще не дозріла, та підносить потребу приготовленя наперед численних доцентів, наукової лїтератури, побільшення числа слухачів-Русинів. Не можна признати сї замітки всї оправданими*). На факультетах теольоґічнім і правничім Русини вже тепер мають зовсїм поважне число слухачів, а й на фільософії деякі унїверситети в Австриї й поза Австриєю не мають і стільки, скілько є тепер Русинів на львівськім; з рештою унїверситет не сформовуєть ся протягом кількох місяцїв, а для того щоб розпочати сформованнє руського унїверситету, є вже відповідна підстава. Щоб здобути руських доцентів, треба, аби вони мали вигляди на катедру і мінїстерська стипендия не представляла з себе чоґось надприродного, як то дїєть ся тепер. Нарештї з науковою лїтературою не так зле, як представляє собі п. Барвінський, закидаючи між иньшим, що Наукове Товариство ім. Шевченка не

*) З поміж справедливих його уваг піднесемо одну — з поводу проєктів приватного унїверситету: що австрийська державна практика не знає приватних унїверситетів.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-09 18:23 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001392759
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

схотїло заняти ся медичною термінольоґією (д. автор не схотів собі пригадати термінольоґічного віддїла Лїкарського збірника, що як раз викликав дуже прихильний відзив у польських лїкарських кругах — Przegląd lekarski ч. 42), університетських же підручників для університету in spe не пишуть і у иньших безуніверситетських народів, не тільки у нас. Взагалїж піднесений оклик — допевняти ся особного університету — не можна не признати зовсїм рациональним з огляду на ті трудности, які ставлять збільшенню руських катедр на львівськім університеті beati possidentes — Поляки, сї трудности добре знає й сам д. Барвінський.

Коли би раз правительство схотїло задоволити потребу Русинів в університетській справі, йому б мабуть лекше було заснувати особний університет, ніж крок за кроком проводити утраквізм у теперішнїм львівськім університеті, з його широкою автономією й незвичайною ворожістю до руського елємента. Розуміть ся, доки того особного університету нема, се не усуває потреби й не здіймає обовязку з дотичних чинників — допевняти ся помноження руських катедр на теперішнїм львівськім університеті. Тому й розпочатій академічною молодїжю акциї не можемо не висловити як найбільшої симпатиї, бувши, розуміть ся, певними, що вона не скінчить на сїй першій манїфестациї, вестиме їх далї, а заразом розвине акцию у сїй справі і в иньших напрямах.

Стільки важнїйшого мав я оповісти про справу львівського університета; але мушу ще сказати кілька слів про участь Українців у сїй справі. 1897 р. кілька земляків з Росийської України взяли ініциятиву до збирання складок на удержанє руських доцентів на львівськім університеті; була видана й відозва, де висловляла ся гадка, що удержуючи приватними коштами доцентів протягом кількох років, можна буде тим змусити правительство, що воно дасть дотацию для сих руських катедр, і таким чином можна буде крок за кроком осягнути з початку оден факультет, а далї й цїлий університет. Намір, як бачимо, дуже благородний і симпатичний, і охота — прийти з материяльною підмогою потребам Галицької Руси дуже похвальна, та тільки показує у ініцияторів незнайомість з університетськими взагалї й специяльно львівськими обставинами. Габілїтация вимагає дуже солїдного наукового приготовлення; як я вже сказав, тутешню габілїтацию можна що до вимог прирівняти більш-меньш зі степенем маґістра росийських університетів. Для осягнення її по скінченню університета треба

Generated on 2015-07-09 18:23 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001392759
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

з кілька лїт віддавати ся специяльним науковим студиям у якімсь унїверситетськім містї, до чого незаможнїм людям звичайно служать ріжні стипендиї, або посади з легкими обовязками при наукових інституциях. А в тім і штука, що між галицькою академічною молодїжю не буває звичайно зовсїм людей, що могли б собі позволити кілька років своїм коштом віддавати ся специяльним науковим студиям, до стипендий же або таких посад, про які я сказав, їм на практиці звичайно доступ майже замкнений. До того треба памятати, що в нинїшнїх обставинах, коли про руські катедри що йно говорить ся, люде хоч би з найлїпшими академічними здібностями не можуть покладатись на сї перспективи, а мусять запевняти собі инакший хлїб — складати ріжні практичні іспити, що вимагають теж років працї. Не кождому при тім удаєть ся задержати ся хоч при якій роботї у Львові, а треба числити ся і з тим, що при описаних вище відносинах професорської колеґії до руських кандидатів їм може прийдеть ся удавати ся по габілїтацию на иньші унїверситети, і звідти вже переносити свою veniam docendi до Львова. В таких обставинах отже перше нїж застановляти ся над удержанєм будучих доцентів (хоч і се не завадить) треба подумати над тим, щоб дорогою стипендий дати можливість людям приготовляти ся науково, аби могти здобути габілїтацию.

Одинока інституция в Галичинї, взагалї в австрийській Украіні - Руси, що може працювати над розвоєм науки — Наукове Товариство ім. Шевченка, вже від кількох років звернуло свою увагу на сю сторону, наділюючи невеликими стипендиями (100—200 зл.) своїх молодих робітників, аби дати їм спроможність віддавати ся науковим студиям. Таких стипендий одначе треба би далеко більше і мусїли б вони бути далеко більші, аби дати спроможність науковим робітникам віддавати ся роботї протягом років і приготовляти ся до унїверситетської катедри, але скупих доходів Товариства не вистає на се. Земляки-Украінцї повинні би прийти Товариству в сїй справі в поміч. Нехай вони затямлять — що се властива й одинока дорога до националїзациї вищої осьвіти...

Нарештї хочу подати коротенькі дати про руський елємент у иньших вищих школах Галичини й Буковини. На черновецькім унїверситетї в лїтнїм семестрі 1899 р. було на загальне число звичайних слухачів 320—Русинів 20, з того на богословськім 2 (!), на правничім 16, на фільозофічнім 5 (числа Русинів на сїм унї-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-09 18:23 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001392759
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

верситетї взагалї дуже сильно міняють ся, максимальне число — 50 було в лїтнім семестрі 1880/1 р.); руська катедра до недавна була одна — руської мови й лїтератури (др. Смаль-Стоцький), минулого року прибула друга — практичної теольоґії, гомілєтики і лїтурґики (Д. Єремійчук); разом з нею заснована була на богословськім катедра церковнословянської мови, нїби руська, але професор (др. Козак) викладає по нїмецьки, як видко з останньої проґрами. Окрім того є ще кілька Русинів-професорів, але вони викладають по нїмецки (др. Калужняцкий — славістика, др. Мількович — істория східньої Европи).

На львівській полїтехнїцї на загальне число коло 500 (пересїчно з обох півріч) було в роцї 1898/9 Русинів 30 (греко-католиків 35); в порівнанню з попередніми роками воно зросло і зростає. Професорів Русинів є досить (проф. Медведський, Волощак, Мариняк, Заловецький), але вони всї викладають по польськи і навіть від сучасного українсько-руського наукового і культурного руху стоять зовсїм осторонь.

Як бачимо, на иньших висчих школах руський елемент стоїть значно слабше, нїж на львівськім унїверситетї; тим пояснюєть ся, що змагання до националїзациї вищої осьвіти у Русинів звернені тепер на сей останнїй.

Observator.

Generated on 2015-07-09 18:23 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001392759
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN